
WATER

Geneviève Asse
Patrick Bailly-Maître-Grand
Taysir Batniji
Bianca Bondi
Daniel Buren
Yves Chaudouët
Jose Dávilla
Olafur Eliasson
Jean-Michel Folon
Nadia Guerroui
Ann Veronica Janssens
Oan Kim & Brigitte Bouillot
Elizaveta Konovalova
Elias Kurdy
Olivier Leroi
Céline Pagès & Christine Marchal
Asunción Molinos Gordo
Benoît Pype
Walid Raad
Philippe Ramette
Benjamin Rossi
Marion Schutz
Léon Spilliaert
Kim Tschang-Yeul
Félicien Umbreit
Bill Viola
Bao Vuong
Jenny Ymker
Jeff Zimmerman

WATER

Water heeft de mens altijd gefascineerd door zijn vitale en spirituele dimensie, van de voorouderlijke tijden tot nu. Water schept een band tussen de levende wezens en de wereld. Het is de oerbron, de absolute voorwaarde voor het leven.

De Boghossianstichting presenteert de tentoonstelling *Water*, een poëtische en gevoelvolle kennismaking met het oeuvre van de Zuid-Koreaanse kunstenaar Kim Tshang-Yeul, bekend om zijn afbeeldingen van waterdruppels. De tentoonstelling handelt over de verschillende manifestaties van water, via een vijftigtal hedendaagse kunstwerken en in situ installaties, te danken aan kunstenaars behorend tot uiteenlopende disciplines.

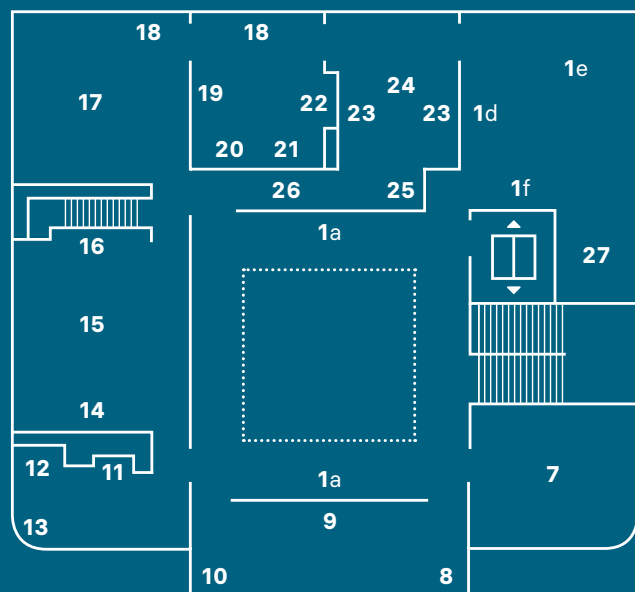
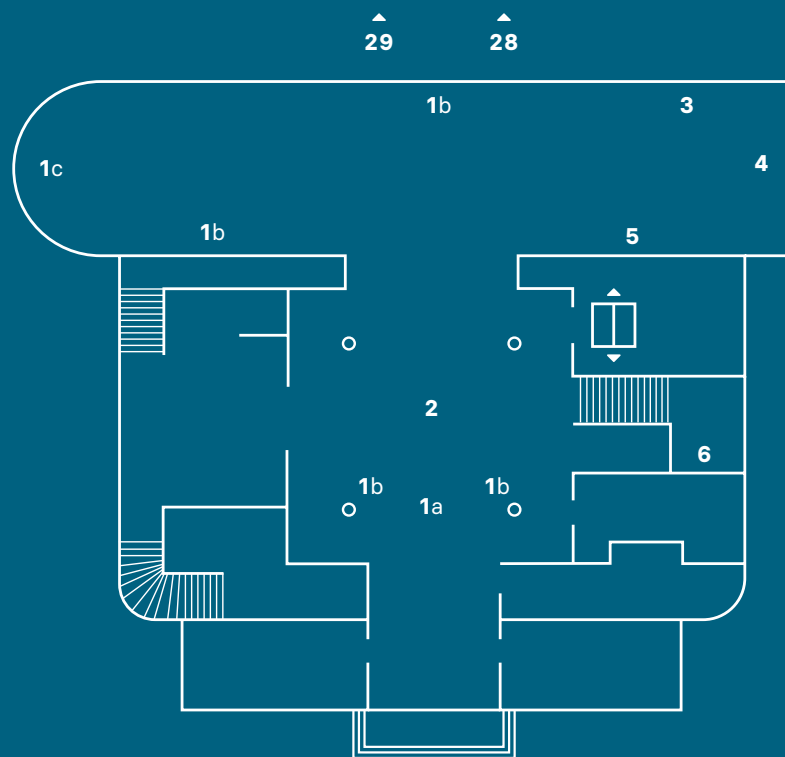
Water vindt plaats in de unieke art-decoarchitectuur van de Villa Empain en laat ons kennismaken met een ruime waaier van verrassende artistieke interpretaties van dit tijdeloze en universele thema. Van de waterdruppel tot de onmetelijke oceaan: *Water* belicht de verschillende verschijningsvormen van deze onmisbare vloeistof en de manier waarop kunstenaars ermee omgaan, elk vanuit zijn eigen zintuiglijke, esthetische, poëtische of politieke invalshoek.

Het opbouwen van een programma rond het prikkelen van de zintuigen, het creëren van een zowel esthetische, intellectuele, zintuiglijke, situationistische als relationele relatie met kunstwerken en omgevingen staat centraal in het artistieke programma van de Boghossianstichting.

Met de bedoeling om het intieme aspect van het bezoek te herstellen, bezoekers de mogelijkheid te bieden om met de werken te interageren en zich thuis te voelen in de Villa Empain, nodigt de tentoonstelling het publiek uit voor een gedenkwaardige zintuiglijke ervaring. Een benadering die centraal staat in de actie van de Stichting en bijdraagt aan het creëren van emotionele en zintuiglijke herinneringen.

In samenwerking met publieke en private partners in België en de rest van de wereld heeft de tentoonstelling tot doel het idee te verdedigen dat water, net als licht, de essentie is van wat ons weghaalt van de duisternis.

Louma Salamé
Curator

WATER

▼ EERSTE VERDIEPING

ONTVANGSTRUIMTES 6

- 1 - KIM TSCHANG-YEUL
- 2 - CÉLINE PAGÈS
& CHRISTINE MARCHAL
- 3 - PATRICK BAILLY-MAÎTRE-GRAND
- 4 - MARION SCHUTZ
- 5 - OLAFUR ELIASSON

ERETRAP 9

- 6 - JEFF ZIMMERMAN

▼ TWEEDE VERDIEPING

NOORDELIJKE KAMER 9

- 7 - YVES CHAUDOUËT

SCHERMZAAL 10

- 8 - BILL VIOLA
- 9 - WALID RAAD
- 10 - LÉON SPILLIAERT

BLAUWE BADKAMER 12

- 11 - JOSE DÁVILA
- 12 - BIANCA BONDI
- 13 - BENOÎT PYPE

GASTENKAMER 13

- 14 - BAO VUONG
- 15 - ASUNCIÓN MOLINOS GORDO
- 16 - JENNY YMKER

KAMER VAN DE BARON 15

- 17 - ELIZAVETA KONOVALOVA
- 18 - JEAN-MICHEL FOLON

BADKAMER VAN DE BARON 16

- 19 - BENJAMIN ROSSI
- 20 - FÉLICIEEN UMBREIT
- 21 - GENEVIÈVE ASSE
- 22 - OLIVIER LEROI

BADKAMER VAN DE BARONES 18

- 23 - PHILIPPE RAMETTE
- 24 - ANN VERONICA JANSSENS

NACHTHAL 19

- 25 - ELIAS KURDY
- 26 - TAYSIR BATNIJI

KAMER VAN DE BARONES 20

- 1 - KIM TSCHANG-YEUL

BOUDOIR VAN DE BARONES 20

- 27 - OAN KIM & BRIGITTE BOUILLOT

TUIN 21

- 28 - DANIEL BUREN
- 29 - NADIA GUERROUI

1 KIM TSCHANG-YEUL

(1929-2021) was een hedendaagse Koreaanse kunstenaar. Hoewel hij de Koreaanse "Informeel kunst"-beweging leidde, die de avant-gardekunstenaars van de generatie na hem sterk heeft beïnvloed om de conservatieve waarden opgelegd door Koreaanse instellingen te verwerpen, ontwikkelde Kim parallel aan de "Dansaekhwa"-beweging een unieke stijl. Bijna een halve eeuw lang, sinds zijn eerste schilderij met een druppelwatermotief, was dit zijn enige obsessie.

De waterdruppel schilderijen van Kim spreken een taal die fotorealisme en abstract expressionisme vermengt. Ze bevinden zich in een ambigu gebied tussen realiteit en abstractie. De kunstenaar beschrijft zijn schilderijen als geïdealiseerde waterdruppels en niet als eenvoudige realistische afbeeldingen. Hij legt uit dat het voortdurende schilderen van waterdruppels hem heeft geholpen pijnlijke en traumatische herinneringen aan zijn militaire dienst tijdens de Koreaanse Oorlog (1950-1953), waarin hij de dood van zijn medesoldaten heeft meegemaakt, te wissen. Het repetitieve schilderproces diende als een soort therapeutisch hulpmiddel en bracht zijn kunst dicht bij het surrealisme en spiritualiteit.

1a De reeks *Gouttes d'eau* van de kunstenaar doorsnijdt zijn hele carrière en neemt een centrale plaats in zijn werk in. Afgebeeld als trompe-l'œil, alsof ze eenvoudig op doek zijn geplaatst, is de herhaling van de druppels voor de kunstenaar een poging om "alle lijden op te lossen door zijn ego te neutraliseren."

1b In zijn reeks *Réurrence*, gestart in 1989, plaatst de kunstenaar waterdruppels naast Chinese ideogrammen uit het *Gedicht van de duizend tekens* - een gedicht van precies duizend tekens, elk slechts eenmaal herhaald - waaruit de kunstenaar heeft leren lezen, net als veel kinderen voor hem sinds de zesde eeuw. Sommige schilderijen, zoals *Réurrence* (2007), tonen de tekens in een raster, terwijl anderen, zoals *Réurrence* (1989), ze presenteren als herhaalde fragmenten tot ze abstract en onleesbaar lijken.

1c *Matin* (2001) is een van de vele voorbeelden van de driedimensionale vertaling van het werk van de kunstenaar. Dunne harsdruppeltjes hangen aan een groot spinnenweb doek, dat doet denken aan de ochtenddauw.

2 CÉLINE PAGÈS & CHRISTINE MARCHAL

Céline Pagès (1997) is een Franse kunstenaar die multidisciplinaire installaties maakt. In haar aanpak herkent de kunstenaar een zekere verwantschap met het echtpaar Christo & Jeanne-Claude: haar werk bestaat uit poëtische, vluchtige creaties die een luchtig karakter hebben en zich in de openbare ruimte manifesteren. Volgens haar eigen woorden verbindt haar praktijk "het bestaande om het anders zichtbaar te maken: met meerdere perspectieven en nieuwe paden tussen de elementen".

Pagès heeft *La Valse des méduses* (2023), dat in de Grote Hal hangt, in samenwerking met Christine Marchal (1971) gemaakt. Het is een installatie die de bezoeker onderdompelt in de majesteit van de diepzee, gedomineerd door fascinerende kwallen. De reusachtige ongewervelde wezens, gemaakt van lichte en gerecycleerde materialen, beogen de bezoeker bewust te maken van de kwetsbaarheid van dit ecosysteem.

3 PATRICK BAILLY-MAÎTRE-GRAND

(1945) is een Franse schilder en fotograaf. Met een diploma in de natuurkunde ontwikkelde hij een voorliefde voor complexe technologieën zoals de daguerreotypie, perifotografie en strobefotografie. De kunstenaar creëert een poëtisch, speels zwart-wit fotocorpus en eert de filmmaker en illusionist Georges Méliès (1861-1938), de maan en het licht. Zijn beelden vermijden het idee van perspectief en, hoewel ze zeer verfijnd zijn in hun uitvoering, hebben ze de eenvoud van visuele spreekwoorden en zijn ze gestileerd als haiku's.

De camera obscura was een van de eerste fotografische experimenten die door de kunstenaar werden herzien. In het werk *Boule d'eau* (2013), dat hier wordt gepresenteerd, staat een waterfles voor een raam dat is afgeschermd door een opaak scherm met een ronde opening. Het buitenlandschap wordt dan alleen waargenomen via deze waterbol, met de magie van een omgekeerde kleine wereld. Het werk onderzoekt de systemen van waarneming en het begrip van de realiteit. De wereld staat op zijn kop, binnenstebuiten.

4 MARION SCHUTZ

(1992) is een Franse kunstenaar wiens werk de menselijke tijd, verdwijning en de architectuur van leegte onderzoekt. Haar installaties, gravures, sculpturen en videowerk benaderen deze kwesties via de mythen en verhalen die inherent zijn aan onze beschavingen. Volgens de kunstenaar komt de daad van creatie voort uit een innerlijke noodzaak en vormt deze een strijd tegen de tijd.

Het beeldhouwwerk *Azul Noce* (2016) bestaat uit een glazen aquarium gevuld met water waarin blokken marmer en graniet van verschillende vormen en maten op de bodem rusten. De rangschikking van de blokken vormt een architecturaal horizon en suggereert de silhouet van een stad. Dit dromerige landschap vertegenwoordigt een verzonken wereld die, als een eindeloze granieten stad ondergedompeld in water, het graf vormt van een beschaving gedoemd te overleven in een architectuur die is teruggebracht tot elementaire geologische massa's. Bovenop staat een onyx ster die uitkijkt over de volumes die deze verzonken wereld samenstellen.

5 OLAFUR ELIASSON

(1967) is een Deense kunstenaar met een gevoeligheid voor ruimte en tijd. Hij onderzoekt via zijn werk de relaties tussen natuur en technologie. Beïnvloed door conceptuele kunst beschouwt hij elk stadium van onderzoek, fabricage en voltooiing als het eigenlijke doel van het kunstwerk. Het creatieve proces en de vragen die het oproept, blijken voor de kunstenaar veel verrijkender te zijn dan het antwoord zelf.

In 1999 fotografeerde Eliasson verschillende tientallen gletsjers in IJsland als onderdeel van zijn project om het eiland te inventariseren en in kaart te brengen. Twintig jaar later keerde hij terug naar IJsland om de gletsjers opnieuw te catalogiseren. Dit nieuwe werk, *The glacier melt series 1999/2019*, brengt de dertig beelden van 1999 samen met die van 2019 om de dramatische impact te onthullen die klimaatverandering al heeft gehad op de planeet en hoe het de toekomstige generaties zal beïnvloeden.

6 JEFF ZIMMERMAN

(1968) is een Amerikaanse glaskunstenaar. Geboren in Kentucky, groeide hij op met een moeder die schilder was en een stiefvader die beeldhouwer was, op het Anderson Ranch Arts Center in het platteland van Colorado, wat hem direct in het hart van kunst en natuur plaatste. Tijdens zijn vele reizen door Europa, Afrika en de Verenigde Staten sloot Zimmerman zich aan bij *B Team*, een collectief van glasblazers dat punkrockinspiraties en performancekunst combineert. De natuur vormt echter de primaire bron van inspiratie voor de kunstenaar, die talloze organisch gevormde lampen heeft gecreëerd.

In zijn benadering heeft Zimmerman een bijzondere interesse in het cruciale moment waarop het kneedbare glas van vloeibare toestand overgaat naar vaste materie en vice versa. Precies dit cruciale moment wordt onthuld door *Silver Surfer Tears* (2009), een werk bestaande uit 25 geblazen glazen druppels, die nu aan de muur hangen. Hoewel ze van verschillende maten zijn, zijn ze allemaal buitensporig, en lijken ze in hun vaste toestand te zijn bevroren, alsof ze in hun onvermijdelijke val werden gestopt.

7 YVES CHAUDOUËT

(1959) is een Franse kunstenaar met een veelzijdig oeuvre dat schilderkunst, installaties, teksten en regie omvat, met een duidelijke interesse in het spel van licht en schaduw. Deze dialoog tussen licht en schaduw is merkbaar in de schilderijen van de kunstenaar, maar wordt ook toegepast in zijn andere praktijken.

In nauwe samenwerking met meester Glasblazers uit Murano en Meisenthal, combineert *Les poissons des grandes profondeurs ont pied* (2007-2008) geblazen glas, met de hand bewerkt glas en gezuurd glas. Het kunstwerk onthult zich langzaam in het donker en roept een gewichtloze onderwaterwereld op waarin een onbekend en mysterieus leven zich afspeelt. Met dit werk spreekt de kunstenaar onze zintuigen aan, zijn zeesterren, kwallen en scholen vissen nodigen het publiek uit tot een meditatieve en metafysische ervaring.

8 BILL VIOLA

(1951) is een Amerikaanse kunstenaar en videokunstenaar die heeft bijgedragen aan de integratie van video in de hedendaagse kunst en daarmee de technologische, inhoudelijke en historische betekenis ervan aanzienlijk heeft verbreed. Zijn video-installaties, vaak totaalervaringen waarin de kijker wordt onderdompeld in beeld en geluid, maken gebruik van geavanceerde technologie en onderscheiden zich door hun precisie en directe eenvoud.

Sinds het begin van de jaren 2000 heeft Viola herhaaldelijk de fundamentele ervaring van het leven afgebeeld, vaak gebruikmakend van water, een terugkerend element in het werk van de kunstenaar. *Madison Corn* (2013) is afkomstig uit de reeks *The Water Portraits* die zeven onderwaterportretten van slapende mensen samenbrengt die volledig ondergedompeld zijn, onbeweeglijk, hun ogen gesloten, bewogen alleen door de zachte deining van de stroming. Deze serie roept een ervaring op die de grens van de dood benadert, zoals de kunstenaar die op zesjarige leeftijd bijna onderging. Bijna verdrinken ontdekte hij een wonderlijke, gewichtloze wereld onder water, hij herinnert zich dat hij niet gered wilde worden toen zijn oom hem kwam redden.

9 WALID RAAD

(1967) is een Libanese kunstenaar die scherpzinnig de impact van historische gebeurtenissen met fysiek en psychologisch geweld op lichamen, geesten, cultuur en vertelkunst analyseert. Schommelend tussen historische feiten en gefictionaliseerde geschiedenis, biedt hij de toeschouwer een andere manier om het kunstwerk en de mechanismen van de tentoonstelling ervan te zien.

Epilogue II: The Constable (2021) maakt deel uit van een groter geheel dat in opdracht van de TBA21 Foundation in Madrid is gemaakt. Met behulp van verhalen en voorgevoelens rond de collectie van het museum, presenteert de kunstenaar verzonnen en verborgen episodes, verstrengelde verbanden en alternatieve conserveringsprotocollen die hij zogezegd heeft ontdekt in zijn verkenning van de verschillende historische collectieve realiteiten rond de verwerving van de Thyssen-Bornemisza-collectie door de Spaanse staat in 1992.

10 LÉON SPILLIAERT

(1881-1946) was een Belgische kunstenaar die zich op de grens van het symbolisme en het expressionisme bevond. Na een periode aan de Academie van Brugge, werd hij uiteindelijk autodidact en schilderde voornamelijk landschappen, met een bijzondere passie voor Oostende, zijn geboortestad. In tegenstelling tot de symbolisten refereren zijn schilderijen niet aan mythen of legendes, maar weerspiegelen ze eerder zijn eigen angsten, die vermengd zijn met de koude zeelandschappen waarin hij zich bewoog.

De nachtelijke kunstenaar ving de altijd veranderende horizon om deze in al zijn variaties vast te leggen, zonder aarzeling om verschillende technieken te mengen of ruimte en vorm tot hun essentie te reduceren. In *Golfbreker met paal* (1909) snijdt de overdreven perspectief van de golfbreker het werk in twee en geeft het een gevoel van oneindigheid. De donkere kleuren van het strand contrasteren met een heldere zee die lijkt te verdwijnen in een onpeilbare leegte, terwijl een eenzame paal het gevoel van verlatenheid compleet maakt. Sommigen beschouwen het werk als een symbool van eenzaamheid en onthechting van het dagelijks leven, terwijl anderen er de existentiële leegte van Friedrich Nietzsche in herkennen, die veel werd gelezen door Spilliaert.

11 JOSE DÁVILA

(1974) is een Mexicaanse kunstenaar, voornamelijk bekend om zijn sculpturen, maar hij beoefent ook schilderkunst, tekenkunst en grafische kunst. Humor, melancholie en het gevoel van verlies zijn begrippen die in verschillende vormen door het werk van de kunstenaar lopen, evenals verwijzingen naar het werk van sleutelkunstenaars en architecten uit de kunstgeschiedenis. Dávila onderzoekt de definitie van conceptuele kunst, waarbij de inhoud en niet de vorm van een kunstwerk betekenis geeft.

Untitled (Woman in Bath) (2016) maakt deel uit van een reeks werken die zijn gemaakt op basis van gefotografeerde secties van werken van Lichtenstein, Prince en Picasso. Om deze uitsneden te maken, richt Dávila zich op de essentiële structuren die deze afbeeldingen herkenbaar maken. Voor de werken van Lichtenstein moet de bezoeker bijvoorbeeld genoeg nemen met de dikke zwarte contouren en Benday-punten om het werk van de kunstenaar te herkennen. Hiermee onderzoekt de kunstenaar hoe de betekenis van afbeeldingen verandert wanneer ze worden gereproduceerd.

12 BIANCA BONDI

(1986) is een multidisciplinaire kunstenaar van Zuid-Afrikaanse oorsprong die in Île-de-France woont. In haar 'levende stilleven's, referenties aan de kunst van vanitas, worden algen, bacteriën, pigmenten en planten gecombineerd met edelstenen en opgezette dieren. In deze composities integreert de kunstenaar materialen die zijn gekozen vanwege hun potentieel voor verandering of symbolische eigenschappen, zoals zout dat ze herontdekte tijdens een reis naar Kameroen. Betrokken bij tal van zuiveringsrituelen, roept zout ook de verhalen op over spiritualisme of magie waar Bondi's kindertijd mee werd doordrenkt.

Geïnspireerd door de Mexicaanse cenotes, neemt *Wishing Well II* (2020) de codes van de wensputten over, waar onze voorouders gewoonlijk munten of kostbare voorwerpen in gooiden om de goden te bedanken voor hun genade. Een verlaten kruk in het atelier van de kunstenaar wordt zo een offerdoos, een schatkist, waarin planten en schelpen verborgen zijn en het een air van een esoterische grot verlenen.

13 BENOÎT PYPE

(1985) is een Franse kunstenaar wiens werk zich richt op het vastleggen van de bijna onmerkbare veranderingen in de toestand van materie, met speciale aandacht voor het alledaagse en het onopvallende. Onze huidige levensstijlen, gericht op versnelling en onmiddellijkheid, voeden veel van zijn vragen.

Socle pour une goutte d'eau (2010) onthult, zoals de titel al aangeeft, dat het de bedoeling is om de druppel als een sculptuur te tonen. Door het op deze manier te presenteren, geeft de kunstenaar het geheel een sacraal aspect. Hier gereduceerd tot een fragiele bel, een instabiele bol, verwijst het water zowel naar het verbazingwekkende verhaal van het leven als naar haar kwetsbaarheid. Onvermijdelijk zal de druppel verdampen. Meteen kunnen we hierin een eerbetoon zien aan een van de essentiële, zo niet dé essentiële substantie voor het leven. Door water te observeren in een minimale context, besteden we er meer aandacht aan dan normaal, wat ons bewust maakt van de kostbaarheid en zeldzaamheid ervan; het wordt nu een schat, bijna een relik.

14 BAO VUONG

werd geboren in Vietnam aan het eind van de jaren '70, toen hij nog maar één jaar oud was, vluchtte zijn familie op een boot. Ze zwierven maandenlang op volle zee, zoals duizenden andere *Boat People*, van het ene vluchtelingenkamp naar het andere, in de hoop ergens asiel te vinden. Hoewel hij zich deze overtocht niet bewust herinnert, groeide de kunstenaar op met een gevoel van ontworteling en draagt hij dit collectieve trauma met zich mee.

De serie genaamd *The Crossing*, waar *Laguna Nera XI-1* (2023) deel van uitmaakt, vertaalt de ervaring van ballingschap over zee in uitgestrekte messenverfschilderijen. Deze zwarte monochromen tonen de uitgestrektheid van de zee midden in de nacht, de oneindigheid van de golven en vaak een horizon zonder belofte. Er komen gemengde gevoelens uit voort, variërend van radeloosheid, vrees, wanhoop en angst voor de nabije dood, maar ook de kleinste sprankjes hoop, uitgedrukt in de weerspiegelingen van licht op het water, in de lucht of op zeldzame kusten. Dit herinnert aan het overlevingsinstinct dat drenkelingen op zoek naar een beter leven voortstuwt.

15 ASUNCIÓN MOLINOS GORDO

(1979) is een Spaanse onderzoeker en beeldend kunstenaar. Haar praktijk wordt sterk beïnvloed door disciplines als antropologie, sociologie en culturele studies. Molinos Gordo daagt de categorieën uit die innovatie definiëren in de dominante discoursen van vandaag, en streeft ernaar om een minder stedelijke manier van begrijpen van vooruitgang te genereren. Haar werk is voornamelijk gericht op hedendaagse landbouw.

¡Cuánto río allá arriba! (2021) combineert hedendaagse beeldhouwkunst met traditionele keramiek die eeuwenlang is ontwikkeld om water te bewaren, te drinken, te vervoeren en te vieren, en die al eeuwenlang wordt gebruikt in het Middellandse Zeegebied. De titel van het werk is ontleend aan een vers uit het epische gedicht van de Mexicaanse dichter Octavio Paz, *El cántaro roto* (De gebroken kruik, 1960), dat de modernisering van zijn land aan de kaak stelt en het lijden van zijn volk beschrijft door uitgedroogde aarde, stof en doornen. Met dit werk vestigt de kunstenaar de aandacht op een eerlijke verdeling van water en bespreekt ze traditionele systemen van samenwerking en solidariteit in contrast met de huidige trend naar privatisering en commercialisering van hulpbronnen.

16 JENNY YMKER

(1969) is een Nederlandse fotograaf en beeldend kunstenaar. Beïnvloed door een decennium van praktijk in de gezondheidszorg, waar ze in contact kwam met patiënten die aan de ziekte van Alzheimer leden, heeft de kunstenaar een sterke band ontwikkeld met thema's als de kracht van isolatie en de acceptatie van terugtrekking. Ymker's werk vertoont ook een sterke affiniteit met het absurde, waarin het individu met zijn aspiraties tegenover de rest van de wereld wordt geplaatst. Haar werken zijn het resultaat van performances, zonder publiek, die ze documenteert door middel van fotografie.

Later ontwikkelde Ymker wat ze gobelins noemt, grote geweven schilderijen gemaakt van kleurenfoto's. *Mopping* (2016), hier getoond, toont een eigenaardige, afwijkende scène waarin de kunstenaar water uit de zee opveegt met een stuk stof en een emmer, een nutteloze, absurde en eindeloze handeling. Jenny Ymker beeldt een innerlijke, intieme wereld uit, waarin ze enkele van haar eigen zorgen deelt en de verbeelding van de bezoeker opent.

17 ELIZAVETA KONOVALOVA

(1986) is een Russische kunstenaar die al enkele jaren onderzoek doet naar kwesties met betrekking tot archieven, verzamelen en sporen. Ze ordent en catalogeert diverse vormen en materialen die ze verzamelt om zowel zeer formele en visuele kunstwerken met een narratieve dimensie te creëren. Haar voorkeur voor gradiënten en zuivere vormen, zoals het vierkant - een terugkerend element in haar werk - is gerelateerd aan haar neiging tot minimalisme en eenvoud.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog werd Hamburg door een van de dodelijkste luchtaanvallen van Europa getroffen. *Altstadt* (2014), samengesteld uit 25.000 stukjes baksteen uit de verwoeste stad die de kunstenaar geduldig verzamelde in de bedding van de Elbe, getuigt van dit pijnlijke verleden. Door de puinhopen opnieuw te rangschikken, geeft de kunstenaar ze een nieuw leven en weeft ze subtiel het zichtbare en het verborgene in elkaar.

18 JEAN-MICHEL FOLON

(1934-2005) was een Belgische tekenaar, schilder, graveur en beeldhouwer wiens werk vele media en de media zelf heeft doordrongen. Beïnvloed door zijn ontmoeting met Saul Steinberg en de werken van Magritte, onderscheidde Folon zich aanvankelijk door grafische werken in zwart-wit met een droge humor. Vanaf 1965 ging hij over op kleur en aquarel. Naast zijn persoonlijke oeuvre werkte hij samen met verschillende bedrijven, waarvoor hij posters, advertenties en zelfs tekenfilms ontwierp. Zijn herkenbare iconografie en zachte, fluweelachtige kleurenpalet vonden geleidelijk hun weg naar de openbare ruimte, de film, literaire werken, televisie en, vanaf de jaren 1980, ook naar zijn beeldhouwwerken onder impuls van zijn vriend César.

Door de schalen van persoonlijke bagage en collectief vervoer om te keren, nodigt *Valise bateau* (1982) de bezoeker uit om op reis te gaan. Met *Lire* (1986) neemt de kunstenaar hem mee op een delicate ontsnapping door het lezen van golven samengesteld uit een verloop van blauwe aquarellijnen.

18 JEAN-MICHEL FOLON — *cf.* p15**19** BENJAMIN ROSSI

(1986) is een Franse kunstenaar die de wereld verkent op zoek naar subtiele vormen die vaak aan de aandacht ontsnappen. Hij hecht veel waarde aan materiaal en processen en onderzoekt een breed scala aan technieken en processen om ze te vertalen en sporen ervan te behouden zonder de oorspronkelijke vormen te verstoren. Hij streeft ernaar een bibliotheek van natuurlijke en geometrische vormen te creëren.

Met *Après la Mer, les Chaos* (2016) zet Rossi zijn reflectie over de voortschrijdende tijd, het voorbestaande en het vluchtige voort. De sculptuur is geblazen in de ateliers van het MusVerre in Sars-Poteries, reproduceert de vorm van een monster van ongebakken klei dat is genomen op de lokatie van een geologische breuk in het gebied dat nu Île-de-France is. Het getuigt van het Rupelien (circa -30 miljoen jaar geleden), een tijdperk waarin een warme zee het gebied bedekte. De reproductie van dit reliëf suggereert broosheid.

20 FÉLICIEN UMBREIT

(1989) is een Belgische architect en keramist. Door zijn praktijk drukt de kunstenaar het onverzadigbare verlangen van de mens naar vrijheid uit in een tijd waarin alles met haast en onder druk moet worden gedaan. Hij gebruikt hiervoor het symbool van water. Aan de ene kant staat water voor onverzadigde beweging, en aan de andere kant heeft het zuiverende krachten en kan het leven en rust bieden aan degenen die lijken te zijn uitgeput.

La Mer : La Liberté (2021) bestaat uit 8 keramische modules en getuigt van de technische ervaring van de kunstenaar in het hanteren van vorm en kleur. Door verschillende lagen transparante en ondoorzichtige glazuren af te wisselen, bereikt Umbreit de unieke kleuren die de eeuwige beweging van de zee weerspiegelen. In dit werk wordt de kracht van de natuur een object van contemplatie.

21 GENEVIÈVE ASSE

(1923 - 2021), geboren als Geneviève Anne Marie Bodin, was een Franse kunstschilder. Ze studeerde aan de Nationale School voor Decoratieve Kunsten in 1940 en was tegelijkertijd betrokken bij het verzet. Na de oorlog ontwikkelde ze geleidelijk een oeuvre dat de tederheid van het tekenen combineert met gedurfde kleuren. De kleur blauw, die verwijst naar het concept van de horizon, oneindigheid, volheid en contemplatie, zou haar hele carrière domineren, tot op het punt dat er tegenwoordig wordt gesproken over "Asse blauw" om naar de tinten te verwijzen die ze gebruikt. Haar grote abstracte composities worden gestructureerd door pure lijnen, ontleend aan architectuur. Een lijn of een rechte lijn in een andere toon doorkruist het schilderij, vormt een opening, onthult een straal van licht, creëert een grens, laat een litteken achter of tekent een horizon waarop de blik rust.

Ouverture de la nuit (1982) maakt deel uit van een reeks werken die ontstaan zijn in een minimalistische stijl, waar kleur en lijn slechts een excuus zijn om dit licht te vangen dat diepte geeft aan het schilderij.

22 OLIVIER LEROI

(1962), een boswachter van opleiding, is een Franse dichter-kunstenaar. Gedurende de jaren en zijn vele reizen heeft hij een wereld opgebouwd waarin veren, hout, bladeren, tekeningen, zelfgemaakte sculpturen en geblazen glas samenkomen. Zijn universum omvat sprookjes, het platteland, verschijningen en verdwijningen. Hij creëert een soort betoverd dierenrijk, dat tussen animisme, fantasie, utopie en tederheid balanceert.

De economie van de beweging vormt de praktijk van Olivier Leroi, wiens nauwgezette observatie van levende omgevingen speelt met schalen en lijkt op een operatie om de realiteit in haar zintuiglijke en cognitieve dimensies te onthullen. Met veel humor en een vleugje absurditeit stelt hij vragen over het mysterie van het aanwezig zijn, van het bestaan. Met *Souffles* (2012), bestaande uit twee glazen bellen verbonden met opgezette vissen, laat de kunstenaar het onzichtbare zien: de ademhaling van het dier.

23 PHILIPPE RAMETTE

(1961) is een Franse beeldend kunstenaar en fotograaf wiens subversieve werk doordrenkt is met humor en absurde gedachten. Hij produceert aanvankelijk een heel corpus van surrealistisch geïnspireerde sculpturen, voorafgegaan door talrijke schetsen met precieze tekeningen. Spot, zwarte humor en absurde overwegingen begeleiden zijn creaties, die onze samenleving ontcijferen via veelzeggende titels. Ramette onderzoekt ook verschuivingen in betekenis en veranderingen in perspectief, die fungeren als leidraad voor zijn werk.

Op het kruispunt van René Magritte en Buster Keaton zet de kunstenaar zichzelf in scène, in een zwart kostuum, in omgevingen waar hij de wetten van de zwaartekracht tart, in bizarre of extravagante situaties, zoals in de serie *Exploration rationnelle des fonds sous-marins* (2006). Deze onwerkelijke beelden zijn niet het resultaat van bewerkte of getoucheerde foto's, maar eerder van technische apparaten die de kunstenaar, altijd een beeldhouwer, zorgvuldig ontwikkelt en handig verbergt. Dit leidt tot een gevoel van magie, dromerigheid en melancholie die onze verbeelding en het collectieve onderbewustzijn beroert.

24 ANN VERONICA JANSSENS

(1956) is een Belgische kunstenares die experimentele kunstwerken creëert, voornamelijk bestaande uit onderdompelende installaties die immateriële materialen zoals licht, kleur en ruimte gebruiken. Haar onderzoek heeft haar geleid naar verschillende visuele technieken die de zintuigen verstoren: weerspiegelingen op oppervlakken, bewegende kleuren, fotosensitieve materialen en hypnotische effecten veroorzaakt door afwisselende lichtsequenties. De toeschouwer wordt soms geconfronteerd met apparaten die zijn zintuigelijke waarneming verstoren, en soms wordt hij letterlijk ondergedompeld in een omgeving die zijn fysieke ervaring van de plaats en de architectuur volledig vernieuwt.

Sweet Blue (2010) bestaat uit een aquarium gevuld met paraffine olie. Dankzij lichtbreking ontstaan er kleurvelden in de vloeistof en een geavanceerd visueel spel. De kunstenaar maakt gebruik van ontastbare fysieke verschijnselen om voortdurend veranderende beelden tevoorschijn te toveren terwijl men zich rond het aquarium beweegt.

25 ELIAS KURDY

(1990) is een Syrische schilder, tekenaar en beeldhouwer wiens praktijk het dominante historische denken verstoort door een nieuwe interpretatie van culturele verhalen en de herappropriatie van materialen. In de loop der jaren heeft hij zijn praktijk gebaseerd op manieren om de productie van kennis en het westerse historische verhaal te ontmantelen en opnieuw te bewerken in sculpturen die ons moderne leven vertellen.

De getoonde werken maken deel uit van de reeks sculpturen getiteld *Où sont partis les vivants ?* (2021-2022), geïnspireerd op archeologische objecten. De bas-reliëfs en beelden, ware optische illusies met een historische uitstraling die zijn bewerkt als vervalsingen, vormen een collectie objecten waarvan de ouderdom illusoir blijft. Door te spelen met verliezen en toevoegingen dragen deze elementen bij aan een fictieve vertelling die wordt gevoed door de onzekerheid die wordt geclaimd door de informatieve kaartjes. Dit bevraagt de neiging om objecten uit het verleden op een vaste en eenduidige manier te interpreteren.

26 TAYSIR BATNIJI

(1966) is een Palestijnse kunstenaar wiens werk vaak doordrenkt is van vergankelijkheid en kwetsbaarheid. Hij put inspiratie uit zijn persoonlijke geschiedenis en de actualiteit. Het artistieke werk van Batniji draait vaak om begrippen als mobiliteit en obstakels, waarbij hij zichzelf afwisselend als acteur en getuige van de situatie in zijn land beschouwt. Met een afstandelijke en niet-theatrale benadering speelt hij met zijn oorspronkelijke onderwerp, om een poëtische en soms scherpe kijk op de realiteit te bieden.

Met *Départ* (2003), een vertraagde en wazige opname van een veerboot vol passagiers, roept Batniji zwerftochten op. Door de werkelijkheid te vertroebelen en alle geografische oriëntatiepunten te verwijderen, worden de trillende silhouetten van de passagiers weergegeven. In deze niet-plek herinnert enkel de echo van de zee aan de reis. Dit moment kristalliseert het specifieke ogenblik waarop de mogelijkheid van een tussenliggend gebied denkbaar wordt: ergens zijn en tegelijkertijd ergens anders zijn.

KIM TSCHANG-YEUL — cf. p6

- 1d *Évènement de la nuit* (1972) toont een enkele, overgedimensioneerde, perfect bolvormige en transparante waterdruppel met een blauwe tint aan de buitenrand, zwevend voor een diepe zwarte achtergrond. Dit was het eerste druppelvormige werk van de kunstenaar en werd voor het eerst tentoongesteld op het Salon de Mai in Parijs in 1973.
- 1e *Cérémonie* (1993) is een grote installatie waarin een met lucht geblazen glazen waterdruppel op een structuur bedekt met zand wordt gepresenteerd, wat een tastbare dimensie geeft aan de met zand bedekte schilderijen die de kunstenaar aan het begin van de jaren 1970 maakte.
- 1f De serie *Le Monde* bestaat uit aquarellen op krantenpapier waarbij delen van kolommen worden afgedekt door secties van waterdruppels. Deze werken zijn aan het begin van de jaren 1980 aan de productie van de kunstenaar toegevoegd en getuigen van zijn interesse in de relatie tussen woord en beeld.

27 OAN KIM & BRIGITTE BOUILLOT

Oan Kim (1974) is een Franse regisseur, fotograaf en musicus. Zijn werk als regisseur varieert van videokunstininstallaties tot institutionele films en muziekvideo's. Met een twintigtal solotentoonstellingen en talloze groepstentoonstellingen over de hele wereld, wisselt hij af tussen onderwerpen die zich richten op traditionele documentaire benaderingen en formele en conceptuele experimenten die dichter bij de wereld van kunst liggen. Hij onderzoekt voortdurend de verschuivende grenzen tussen de gerepresenteerde realiteit en de subjectiviteit die deze veroorzaakt.

The man who paints water drops (2020), mede geregisseerd door Brigitte Bouillot, neemt een bijzondere plaats in in het oeuvre van Kim, die de zoon is van de Koreaanse kunstenaar Kim Tschang-Yeul. In deze film probeert de kunstenaar de obsessie van zijn vader voor het schilderen van waterdruppels te begrijpen, alsof het de jacht op één enkel ding dat zich vermenigvuldigt, ontglipt en uitgeput raakt betreft. Tegelijkertijd een anamnese en een wedergeboorte, contextualiseert de film de acties van de vader door zijn eigen ervaringen bloot te leggen en onthult geleidelijk een tragische oorsprong die geworteld is in de geschiedenis van Korea.

28 DANIEL BUREN

(1938) is een Franse beeldend kunstenaar wiens werk geleidelijk aan de (semi-) openbare ruimte heeft ingenomen. Hij ontwikkelt een schilderkunstig oeuvre waarin hij zijn eigen interventie wil minimaliseren om het "nulpunt" van de schilderkunst te bereiken. Zijn motieven werden geleidelijk teruggebracht tot verticale strepen van 8,7 cm breed, uitgevoerd in effen kleuren. Zijn plastische reflectie wordt gedefinieerd langs verschillende grote assen van onderzoek, waaronder *in-situ*-werken, situatiewerken, visuele hulpmiddelen, fotografie, landschapsbenadering, gezichtspunt, beweging, licht en kleur.

Speciaal ontworpen voor de tentoonstelling *Flags* (Alfred Pacquement, 2022) van de Boghossianstichting, werd de *in-situ* installatie *1312 Flammes sur l'eau* (2022) opnieuw geïnstalleerd voor *Water*. Het omvat een grote ophanging van talloze kleine driehoekige vlaggetjes, zo gepositioneerd dat de vlammen het wateroppervlak net raken. Het werk roept een delicate vibratie op van de blauwe en witte streken die resoneren met de keramische tegels van het zwembad.

29 NADIA GUERROU

(1988) is een Franse beeldend kunstenaar die in België werkt. Ze ontwikkelt haar werk op basis van de transformatie van materialen onder invloed van licht, natuur en tijd. De kunstenaar is ook geïnteresseerd in de manier waarop mentale beelden circuleren en zich manifesteren in onze hedendaagse context. Door eenvoudige materialen te gebruiken, creëert ze subtiel waarneembare ervaringen die de aandacht van de kijker in een sfeer van intimiteit trekken en onderhoudt ze nauwe relaties met de kijker.

De onregelmatige contour van *Otium* (2020) en het oppervlak dat de lucht en de omgeving anders weerspiegelt, afhankelijk van het gezichtspunt, openen een mentale ruimte die uitnodigt tot mijmering, meditatie en herinnering. Dit wordt ook gesuggereerd door de titel, waarbij het Latijnse woord *otium* een verscheidenheid aan betekenissen omvat die verband houden met vrije tijd, studieuze vrije tijd, pensioen en een terugkeer naar de privésfeer. Als een kleine vijver gegraven in het midden van een tuin of een plas ontstaan na een zware regenbui, beeldt *Otium* de manier uit waarop we naar onze omgeving kijken.

→ cf. p22: Kim Tschang-Yeul, *Goutte d'eau*, 1989 © Sabam – Belgium 2023

BOGHOSSIANSTICHTING – VILLA EMPAIN

Centrum voor kunst en dialoog tussen de oosterse en westerse culturen

De stichting

Stichters

Jean en Albert Boghossian

Voorzitter van de raad van bestuur

Ralph Boghossian

Directrice

Louma Salamé

Impact en financiën

François Van de Velde
Stijn Jacobs

Productie

Hélène Baucy
Anne-Claire Duperrier

Communicatie

Caroline Schuermans
Eda Celiktin

Publieksbemiddeling

Clio Rosenoer

Reizen

Cathy Van Keer

Privatiseringen en partnerschappen

Roel Rijssenbeek

Sponsoring

Alexandra Daelmans

Onthaal team

Adeline Duym
Cathérine de Jong
Catherine Streeel
Castulo Inagan

De Tentoonstelling

Curator

Louma Salamé

Productie

Hélène Baucy

Publieksbemiddeling

Clio Rosenoer

Teksten

Fondation Schneider
TBA21
Fabrice Biasino

Grafische vormgeving

David Andrade

Voor de teksten © de auteurs

BOGHOSSIANSTICHTING

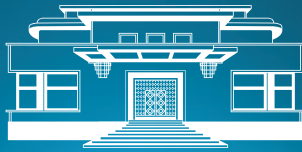
VILLA EMPAIN

Franklin Rooseveltlaan 67,
1050 Brussel

www.boghossianfoundation.be

@fondationboghossian

De Boghossianstichting dankt haar partners en al degenen die aan deze tentoonstelling hebben meegewerkt.

BOGHOSSIANSTICHTING